

تأملی در ژرفای یک آیه سعید سرمدی

«افلا یتدبرون القرآن» (محمد / ۲۴)

«قرآن دریایی است که ژرفای آن درک نشود، چشمه‌های دانش و دریای علوم است... خدا قرآن را فرو نشاننده عطش علمی دانشمندان و باران بهاری برای قلب فقیهان و راه گسترده و وسیع برای صالحان قرار داده است.»^۱

«بدانید که در قرآن، علم آینده و حدیث روزگاران گذشته است، شفا دهنده دردهای شما و سامان دهنده امور فردی و اجتماعی شماست.»^۲

«قرآن ظاهرش علم و باطنش حکمت است، نوآوری های آن پایان نگیرد و شگفتی هایش تمام نمی‌شود»^۳.

در اهمیت و عظمت و ارزش قرآن هر چه گفته شده کم است و هر چه از این پس نیز گفته شود، تنها بخشی از معارف بی‌کران این بحر عمیق و دریای گسترده را بیان می‌کند و نه بیشتر.

سفارش اصلی قرآن به دوستان، یاران و پیروان خود «تدبر»، «تعلم» و «فهم دقیق» آن است. هر کس به قرآن نگاه کند و در آن تعمق نماید مفاهیمی ژرف و مباحثی کلیدی خواهد یافت که دیگران به آن دست نیافته‌اند. قرآن کتاب هدایت «ناس» است و به تعداد هر «انسان»، راه و گذرگاهی به سوی شناخت و فهم آن باز است. طبیعی است هر کس باتقواتر و عالم‌تر است بهتر می‌فهمد و صحیح‌تر می‌یابد.

پس از مطالعه دقیق و نکته‌سنجی های فراوان در تفسیر سوره انفال حجت الاسلام والمسلمین قرائتی، متوجه شدم که شیوه ارائه شده از سوی ایشان برای بیان نکته‌های زیبا و عمیق و پیام‌های حیات بخش قرآن به صورت جمله‌های ساده و کوتاه، کاری بسیار ارزشمند و قابل تقدیر است که جان دوستداران و علاقمندان مشتاق قرآن را زنده و شاداب می‌گرداند و به نیاز نسل‌های جدید نیز پاسخ می‌گوید، اما مسئله‌ای که در این ارتباط وجود دارد این است که اگر چه نکته‌ها و پیام‌های ارائه شده، بدیع، زیبا و تازه هستند، اما آنچه گفته شده است تنها گوشه بسیار کوچک از پیام‌ها و نکته‌هایی است که در نگاه معمول و عمومی از آیات قرآن می‌توان به دست آورد و اگر از جنبه های مختلف علمی چون علوم تربیتی، روان‌شناسی، هستی‌شناسی، فلسفه، تاریخ، انسان‌شناسی، جامعه‌شناسی، علوم طبیعی، زیست‌شناسی، حقوق، هنر، جغرافیا، ادبیات، زبان‌شناسی، فصاحت و بلاغت، علوم نظامی، کلام، منطق، روابط بین‌الملل، سیاسی، عرفان و ... - بسته به موضوع آیه - به آن نگاه شود حقایق و پیام‌های بسیار بیشتری از آن می‌توان استخراج کرد. چه خوب است جمعی از متخصصان و علمای هر رشته در کنار یک مفسر فهیم قرآن حضور پیدا کنند و از جنبه‌های

مختلف، آیات قرآن را مورد بررسی و مذاقه قرار دهند و سعی کنند زیبایی‌ها و نوآوری‌های قرآن را به صورت همه رشته‌ای، ارائه نمایند.

از سوی دیگر از آنجا که «قرآن» کلام الهی است و «حکیم عالم عادل» صاحب قرآن، تک تک حروف و کلمات و عباراتی را که در کتاب خود مورد استفاده قرار داده بی‌تردید دارای «حکمت»، «علم»، «منطق»، «استدلال»، «اتقان» و ... می‌باشد دقت در چگونگی بیان مطالب و کلمات به کار رفته در آیات و کنکاش در معنی و مفاهیم آنها می‌تواند راهنمای بسیار خوبی برای پژوهشگران قرآنی باشد که به گوشه‌ای از رموز بی‌پایان آن دست یابند.

با توجه به دو عامل ذکر شده، تعمق و تدبری در بعضی از آیات قرآن به عمل آوردم که برای نمونه آیه ۱۸۶ سوره بقره «وإذا سألک عبادی عنی فائی قریباً أجیب دعوة الداع إذا دعان فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلهم یرشدون» را حضورتان ارائه می‌دهم. حاصل یک هفته تفکر و تدبر و مطالعه تفاسیر مختلف در این خصوص تدوین جزوه‌ای با عنوان پانصد نکته از آیه ۱۸۶ سوره بقره شد که ارائه آن در این فصلنامه مجال گسترده در حجم ده‌ها نیاز صفحه می‌طلبد، برای نمونه صد نکته از آن را گلچین شده و حضورتان تقدیم می‌گردد:

اگر چه آیه مذکور راجع به دعا، ارزش و اهمیت آن و چگونگی اجابت دعا می‌باشد و پیوسته همه گویندگان و مفسران بزرگوار، نکته‌های ارزشمندی را در این ارتباط ارائه داده‌اند ولی با تدبر بیشتر در آیه متوجه می‌شویم که ضمن بیان «ارزش و اهمیت دعا» به موضوعات مهمی چون «ارزش و اهمیت سؤال و پرسش»، «قرب خداوند به بندگانش»، «شرایط اجابت دعا»، «وظایف بنده نسبت به خدا» پرداخته شده است. از سوی دیگر بررسی آماری کلمات ذکر شده در آیه نسبت به کل قرآن و بیان گوشه مختصری از احادیث معصومین علیهم السلام در باب دعا به تکمیل بحث کمک بسیاری کرده است.

ارزش و اهمیت دعا

الف: موضوع و مفهوم اصلی آیه «ارزش و اهمیت دعا» «و إذا سألک عبادی عنی» می‌باشد که ۱۵۲ نکته در این ارتباط بیان شده و برای نمونه ۱۴ نکته آن در زیر ارائه می‌شود:

- ۱ - برای رسیدن به قرب الهی از «دعا» مدد و یاری بجویید. (و إذا سألک عبادی عنی فائی قریب)
- ۲ - یکی از ابزارهای مهم و اساسی مؤمنین برای رسیدن به تقوا «دعا» می‌باشد. (کتب علیکم الصیام ... لعلکم تتقون... و إذا سألک عبادی)
- ۳ - اصلی‌ترین و اساسی‌ترین هدف دعا، رسیدن به مقام «قرب» است. (و إذا سألک عبادی عنی فائی قریب)

۴ - هر کس از دل خود با خدا ارتباط دارد، از همه دلها به سوی خدا دری وجود دارد. (اجیب دعوه الدع)

۵ - دعا عامل تسريع در رسيدن به راه رشد و هدايت و کمال است. (اذا دعان ... لعلمهم يرسدون)

۶ - دعایی که انسان را به خدا نزدیک نکند دعا نیست. (و اذا سألک عبادی عنی فأنی قریب)

۷ - تا دل انسان آتش معرفت پیدا نکند (اذا دعان) دعای وی بالا نمی رود. (اجیب)

۸ - دعا اوج عرفان است. (و اذا سألک عبادی عنی فأنی قریب).

۹ - دعا عالی ترین کلاس عرفان و والاترین مکتب عشق است. (و اذا سألک عبادی عنی فأنی قریب)

۱۰ - دعا گاهواره تکامل انسان است. (و اذا سألک عبادی عنی... لعلمهم يرسدون)

۱۱ - دعا هم توحید نظری است (فأنی قریب) و هم توحید عملی است. (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی)

۱۲ - با دعا انسان به خدا نزدیک می شود و در اثر این نزدیکی، عنایات خاص الهی به او داده می شود. (و اذا سألک عبادی عنی فأنی قریب... لعلمهم يرسدون)

۱۳ - دعا سبب همنشینی انسان با خدا می شود. (و اذا سألک ... فأنی قریب)

۱۴ - دعا و نیایش، ورود به ساحت «قرب الهی» است. (و اذا سألک عبادی عنی فأنی قریب)

ارزش و اهمیت پرسش

ب: اولین کلمه مورد استفاده در خصوص «سؤال و پرسش» (و اذا سألک) می باشد که با عنوان «ارزش و اهمیت سؤال» نیز ۶۶ نکته استخراج شده که برای نمونه ۱۴ نکته آن در زیر ارائه می شود:

۱ - سؤال و پرسش، از ابزار ابتدایی انسان برای رسیدن به کمال است. (و اذا سألک ... لعلمهم يرسدون)

۲ - داشتن سؤال و پرسش از نشانه های کمال یک جامعه است. (و اذا سألک ... لعلمهم يرسدون)

۳ - جامعه بی سؤال، جامعه زنده و پویا و رو به رشد نیست. (و اذا سألک ... لعلمهم يرسدون)

۴ - باید شرایط به گونه ای فراهم شود که همه کس بدون دلهره و اضطراب، سؤال های خود را طرح کنند. (و اذا سألک ... لعلمهم يرسدون)

۵ - سؤال سبب هدايت و اصلاح جامعه می شود. (سألک عبادی عنی)

۶ - در هنگام نیاز و سؤال و درخواست، پیش هر کسی نروید، بلکه نزد اهلس مراجعه کنید. (و اذا سألک عبادی عنی)

- ۷ - پیامبر صلی الله علیه وآله وسلم و رهبران فکری و معنوی جامعه باید در دسترس افراد قرار داشته باشند تا مردم بتوانند به راحتی، سئوالات خود را از آنها بپرسند. (و اذا سألک عبادی)
- ۸ - نه تنها رسول خدا صلی الله علیه وآله وسلم، بلکه خداوند سبحان، وظیفه پاسخگویی به ابهامات جامعه را عهده دار می باشد. (و اذا سألک عبادی عنی فائنی قریب).
- ۹ - بشر همیشه درصدد «کسب علم و دانش» و «کم کردن محدوده جهل و نادانسته‌های خود» می باشد. (و اذا سألک عبادی عنی)
- ۱۰ - تا ابهام و سؤال وجود دارد، عشق و الفت، کم رنگ خواهد شد. (و اذا سألک عبادی عنی فائنی قریب)
- ۱۱ - نه تنها سؤال در مورد «آفرینش الهی» و «مخلوقات خداوند» پسندیده است بلکه سؤال در مورد خود خداوند نیز ممدوح و پسندیده است. (سألک عبادی عنی)
- ۱۲ - پاسخ سئوالات و ابهامات جامعه را در کوتاهترین زمان بدهید. (سألک عبادی عنی فائنی قریب)
- ۱۳ - پاسخ ندادن به سئوالات بر حق مردم و بدون پاسخ گزاردن پرسش‌های ایشان، سبب جدایی جامعه از مسئولان خواهد شد. (سألک عبادی عنی فائنی قریب)
- ۱۴ - رشد و کمال در سایه زدودن بی سوادی‌ها و جهالت‌هاست. (و اذا سألک ... لعلمهم یرشدون)

نزدیکی خداوند به بندگانش

- ج: نکته دیگری که در آیه به آن اشاره شده «قرب و نزدیکی خدا به بندگان» (فائنی قریب) می باشد که با عنوان «قرب خداوند به بندگانش» ۹۷ نکته استخراج شده که برای نمونه ۱۴ نکته آن در زیر ارائه می شود:
- ۱ - خداوند کریم، همه انسان‌ها را از هر صنف و گروه و رنگ و نژاد... در طول تاریخ به مقام والا و ارزشمند «بندگان من» مفتخر می نماید. (عبادی)
- ۲ - نه تنها صداهای بلند و کوتاه شما بلکه خطورات ذهنی و افکار شما نیز در نزد خداوند حاضر است. (فائنی قریب)
- ۳ - تلاش کنیم با اعمال و رفتار خود قرب خداوند را به بعد و دوری تبدیل نکنیم. ۴ (فائنی قریب)
- ۴ - با ارتباط حقیقی با خدا (و اذا سألک عبادی عنی) و درخواست حقیقی از او و بی توجهی کامل از غیر او (اذا دعان) به «قرب» خدا خواهید رسید. (فائنی قریب)
- ۵ - تاکید بر «قرب» خداوند باعث بشارت و دلگرمی بندگان می شود. (فائنی قریب)
- ۶ - «قرب» دانستن خداوند، عامل اصلی پاکی و تقوای انسان است. (فائنی قریب)

- ۷ - خداوند «قرب» است. (فائنی قریب) شما سعی کنید با قرار گرفتن در جایگاه «سابقون» به مقام «مقربین» ارتقا یابید. (والسابقون السابقون. اولئک المقربون) (واقعه ۱۰ - ۱۱)
- ۸ - خداوند در همه حالات و در همه مکانها به انسان «قرب و نزدیک»، این خود انسان است که این «قرب» را به «بعد» و «قرب بودن» را به «غریب بودن» تبدیل می کند. (فائنی قریب)
- ۹ - خداوند به بندگانش «قرب» است. اگر بندگان نیز «قرب» خداوند شوند در قیامت، در جوار «قرب الهی» مسکن و مأوا خواهند داشت. (فائنی قریب)، (فأما إن كان من المقربین) (واقعه / ۸۸)
- ۱۰ - خدا به همه انسانها نزدیک است (فائنی قریب) ولی انسانها در درجات مختلف نزدیکی با خدا قرار دارند. (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی)
- ۱۱ - با رسیدن به قرب الهی، کمال و غایت رشد خود را خواهید یافت. (فائنی قریب ... لعلهم یرشدون)
- ۱۲ - آرامش و اطمینان را در جای دیگری جست و جو نکنید؛ آرامش در رسیدن به محبوب است. (فائنی قریب)
- ۱۳ - مربیان، معلمان و مسئولین پرورشی با برقرار کردن ارتباط دوستانه و صمیمی شدن با کودکان و جلب محبت آنها می توانند، نیازهای فکری، روحی، معنوی و ... آنها را برطرف نمایند. (فائنی قریب اجیب دعوة الداع)
- ۱۴ - دوستی های پایدار و صمیمانه در اثر ارتباطات و رفت و آمدها حاصل می شود. (فائنی قریب)

شرایط اجابت دعا

- د: «شرایط اجابت دعا» موضوع مهم دیگری است که در آیه به آن اشاره شده و با همین عنوان نیز ۶۰ نکته استخراج شده که برای نمونه ۱۴ نکته آن در زیر ارائه می شود:
- ۱ - بهترین و نیکوترین و زیباترین اجابت کننده دعا (اجیب دعوة الداع) اذا دعان (ذات مقدس خداوندی است. (فلنعم المجیبون) (صافات / ۷۵)
- ۲ - اجابت دعا نیز قاعده و قانون و سنت دارد. (اجیب ... اذا دعان)
- ۳ - تا درخواست و خواسته ای نداشته باشید، پاسخ و اجابتی نخواهید شنید. (اجیب دعوة الداع اذا دعان)
- ۴ - دعا کننده (الداع)، متن دعا (دعوة)، اخلاص در دعا (دعان) و اجابت کننده دعا (اجیب)، مربع ساز و کار دعا می باشد.
- ۵ - خلوص در دعا و درخواست خالصانه از خداوند، شرط اصلی اجابت دعاست. (اجیب دعوة الداع اذا دعان)

۶ - هر خواست و طلبی، دعا نیست، دعا باید خالصانه و با عمق وجود از خداوند خواسته شود.
(ودعوه الداع اذا دعان)

۷ - هر چه خدا ترس باشید (فائنی قریب) دعای شما خالص تر خواهد بود (اذا دعان)

۸ - بیان متکلم وحده بیانگر این است که فقط و فقط یک اجابت کننده دعا در عالم خلقت وجود دارد. (اجیب دعوه الداع اذا دعان)

۹ - هر چه درجه خدانشناسی و توحید شما بالاتر باشد (سألک عبادی عتی فائنی قریب) از دعای عمیق تر و خالصانه تری برخوردار خواهید بود. (اذا دعان)

۱۰ - استجاب دعا (اجیب دعوه الداع اذا دعان) خاص قشر، گروه و جنسیت خاصی نیست. خداوند دعای همه را اجابت می‌کند. (فاستجاب لهم ربهم انی لا اضع عمل عامل منکم من ذکر او انثی) (آل عمران / ۱۹۵)

۱۱ - دعا در صحنه عمل و در روبه‌رو شدن با سختی‌ها و گرفتاری‌ها (من بعد ما اصابهم القرح) (آل عمران / ۱۷۲) به اجابت خواهد رسید. (اجیب دعوه الداع اذا دعان)

۱۲ - عمل (فلیستجیبوا) و ایمان (و لیؤمنوا بی) از شروط اجابت دعا می‌باشند. (اجیب دعوه الداع اذا دعان)

۱۳ - دعا نباید فقط توسط «زبان» بیان شود بلکه باید از عمق وجود انسان صادر شود و «زبان» به عنوان سخنگو و ترجمان تمام ذرات وجود انسان عمل کند. (اجیب دعوه الداع اذا دعان)

۱۴ - عمل و دعا مکمل یکدیگرند. دعای بدون عمل اثر ندارد. (اجیب دعوه الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی)

وظایف بنده نسبت به خدا

ه : تأکید بر «وظایف بنده نسبت به خدا» (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی) موضوع مهم دیگری است که در آیه به آن اشاره شده و ذیل آن نیز ۷۸ نکته استخراج شده که برای نمونه ۱۴ نکته آن ارائه می‌شود:

۱ - تا خود اهل عمل نیستید (اجیب دعوه الداع) از دیگران انتظار انجام آن را نداشته باشید. (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی)

۲ - اجابت دعوت الهی (فلیستجیبوا) سبب تداوم اجابت دعا توسط خداوند می‌شود. (اجیب دعوه الداع اذا دعان)

۳ - همان‌گونه که دوست دارید خداوند، صدای شما را بشنود و دعای شما را اجابت کند، همان قدر نیز دوست داشته باشید که دعوت الهی را اجابت کند. (اجیب دعوه الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی...)

۴ - هر قدر که در مسیر اجابت دعوت الهی (فلیستجیبوا لی) و بدست آوردن ایمان حقیقی و واقعی تلاش کنید (ولیؤمنوا بی) به درجات و مراتب بالاتری از رشد و کمال می رسید. (لعلهم یرشدون)

۵ - علم و آگاهی (فایئنی قریب) (پس از عمل) (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی) سبب رشد و تکامل افراد و جامعه می شود. (لعلهم یرشدون)

۶ - انس و ارتباط با خداوند، عامل توسعه و رشد ظرفیت وجودی انسان می شود. (اذا دعان... لعلهم یرشدون)

۷ - شما در خلوص و صدق دعای خود بیفزایید. (اذا دعان) (ما بهترین اجابت کنندگان هستیم.) و لقد نادینا نوح فلنعم المجیبون (صافات / ۷۵)

۸ - مشورت در کارها و انفاق و بخشش به دیگران (و امرهم شوری بینهم و ممّا رزقنا هم ینفقون) (شوری / ۳۸) از دیگر ویژگی‌های اجابت کنندگان دعوت الهی است؛ پس با نهادینه کردن شور و مشورت و انفاق و دستگیری از دیگران، زمینه‌های اجابت دعاهای خود را فراهم کنید. (اجیب دعوة الداع اذا دعان فلیستجیبوا لی)

۹ - همان‌گونه که دعاهای خالصانه انبیاء علیهم السلام را اجابت کردیم (و نوحاً اذ نادى من قبل فاستجبنا له فنجیناه و أهله من الكرب العظیم) (انبیا / ۷۶)، (فاستجبنا له فکشفنا ما به من ضر و آتیناه اهله) (انبیا / ۸۴)، (فاستجبنا له و نجیناه من الغمّ و کذلک ننجی المؤمنین) (انبیا / ۸۸)، (فاستجبنا له و وهبنا له یحیی و أصلحنا له زوجه) (انبیا / ۹۰)، همان‌گونه نیز هر گونه دعای خالص و صادقانه را اجابت می کنیم. (اجیب دعوة الداع اذا دعان)

۱۰ - همان‌گونه که با اجابت دعوت خدا و رسول به حیات واقعی دست می یابید (یا ایها الذین آمنوا استجیبوا لله و للرسول اذا دعاکم لما یحییکم) (انفال / ۲۴) با دعای حقیقی نیز به مقام رشد و کمال واقعی می رسید. (دعوة الداع اذا دعان... لعلهم یرشدون)

۱۱ - هر قدر در انجام دستورات خداوند، سستی و سهل انگاری کنید از اوج گرفتن در مسیر رشد و کمال، خود را محروم خواهید کرد. (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی لعلهم یرشدون)

۱۲ - حرف بس است، فقط عمل، (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی)

۱۳ - یکی از ستهای قطعی حاکم بر خلقت این است که بدون عمل و بدون تلاش و کوشش، به موفقیت نخواهید رسید. (فلیستجیبوا لی ... لعلهم یرشدون)

۱۴ - دیگران را با عمل (فلیستجیبوا لی و لیؤمنوا بی) (به ایمان دعوت کنید.) (اجیب دعوة الداع اذا دعان)

نکته های آماری

و: بررسی «نکته های آماری» قرآن نیز کمک و راهنمای خوبی برای بررسی موضوعی کلمات قرآن می باشد که در این موضوع نیز ۱۴ نکته استخراج شده که به علت تازه گی و ابتکاری بودن آن هر ۱۴ نکته ارائه می شود:

- ۱ - عبارت «سألک» تنها یک بار در همه قرآن و آن هم در این آیه آمده است.
- ۲ - با وجود تکرار ۱۷ بار کلمه «عبادی» در قرآن، تنها یک بار سؤال کردن توسط بندگان از خدادر قرآن مطرح شده است.
- ۳ - با وجود تکرار ۱۷ بار صفت «قریب» در قرآن، تنها یک بار عبارت «فائنی قریب» در تمام قرآن آمده است.
- ۴ - کلمات «عبادی» و «قریب» هر کدام ۱۷ بار در همه قرآن استفاده شده است.
- ۵ - فعل «اجیب» فقط یک بار در همه قرآن و آن هم در این آیه آمده است.
- ۶ - با وجود تکرار ۴ بار کلمه «دعوه» و ۳ بار کلمه «الداع» در قرآن، عبارت «دعوه الداع» فقط یک بار و آن هم در این آیه آمده است.
- ۷ - عبارت «دعان» فقط یک بار در تمام قرآن و آن هم در این سوره آمده است.
- ۸ - با وجود تکرار ۳ بار کلمه «الداع» در قرآن، فقط یک بار این کلمه در قرآن به معنای «عا کننده» آمده است.
- ۹ - با وجود تکرار ۴ بار کلمه «دعوه» در قرآن، تنها یک بار این کلمه در قرآن به معنای «دعا» آمده است.
- ۱۰ - با وجود تکرار ۷ بار فعل «یستجیبوا» در قرآن، تنها یک بار عبارت «فلیستجیبوا لی» در قرآن آمده است.
- ۱۱ - با وجود تکرار ۱۸ بار فعل «یؤمنوا» در قرآن، تنها یک بار عبارت «و لیؤمنوا بی» در قرآن آمده است.
- ۱۲ - فعل «یرشدون» تنها یک بار در تمام قرآن و آن هم در این آیه استفاده شده است.
- ۱۳ - اگر چه عبارت «لعلهم» ۴۴ بار در قرآن تکرار شده ولی عبارت «لعلهم یرشدون» تنها یک بار در تمام قرآن آمده است.
- ۱۴ - اگر چه عبارت «عنی» ۶ بار در قرآن تکرار شده ولی عبارت «سألک عبادی عنی» تنها یک بار در همه قرآن آمده است.

دعا در احادیث

ز: از آنجا که احادیث معصومان علیهم السلام «ثقل اصغر» می باشد با جست و جو در احادیث، ۴۴ حدیث در ارتباط با موضوعات ذکر شده در آیه در باب «دعا» گزینش شده که برای نمونه ۱۶ حدیث ارائه می گردد:

۱ - رسول اکرم صلی الله علیه وآله وسلم فرمود: «لا يقبل الله دعاء قلب ساه» خداوند دعای دلی را که غافل باشد، قبول نمی کند. ۵

۲ - حضرت علی علیه السلام می فرمایند: «الدعاء سلاح الاولیاء» دعا سلاح اولیای الهی است. ۶

۳ - و نیز فرموده اند: «اعجز الناس من عجز عن الدعاء». عاجزترین مردم کسی است که از دعا عاجز باشد. ۷

۴ - و نیز فرموده اند: «علیک بالاخلاص فی الدعاء فانه أخلق بالاجابة» اخلاص در دعا را فراگیر پس به درستی که آن به اجابت سزوارتر است. ۸

۵ - و نیز فرموده اند: «الدعاء مخ العبادة» دعا مغز و حقیقت عبادت است. ۹

۶ - و نیز فرموده اند: «افضل العبادة الدعاء» بهترین عبادت، دعا است. ۱۰

۷ - و نیز فرموده اند: «اعلم الناس بالله اکثرهم له مسئلة». داناترین مردم به خدا کسی است که سؤال و طلب و دعای او از خدا بیشتر باشد. ۱۱

۸ - و نیز فرموده اند: «لاتسألوا الا الله سبحانه، فانه إن أعطاکم أکرکم و إن منعکم خار لکم» سؤال مکنید مگر از خدای سبحان؛ پس بدرستی که اگر عطا کند شما را، گرامی گرداند و اگر منع کند از شما در آن، خیر شما را قرار دهد. ۱۲

۹ - و نیز فرموده اند: «التقرب الى الله تعالى بمسئلته و الى الناس بتركها» نزدیکی جستن به خدای بلند مرتبه، به درخواست از اوست، و نزدیکی با مردم به ترک خواستن از ایشان است. ۱۳

۱۰ - حضرت علی علیه السلام در وصیت نامه خود به امام مجتبی علیه السلام می فرماید: «... ثم جعل فی یدیک مفاتیح خزائنه بما اذن لک فیہ من مسألته، فمتی شئت استفتحت بالدعاء ابواب نعمته و استمطرت شأیب رحمة...» سپس خداوند کلیدهای گنجینه های خود را در دست تو قرار داده که به تو اجازه دعا کردن داد. پس هرگاه اراده کردی می توانی با دعا، نعمت خدا را بگشایی تا باران رحمت الهی بر تو ببارد. ۱۴

۱۱ - امام صادق علیه السلام می فرماید: «علیکم بالدعاء فانکم لاتقربون بمثله» دعا را از دست مدهید که وسیله ای مانند دعا برای تقرب به خدا ندارید. ۱۵

۱۲ - و نیز فرموده اند: «الدعاء سلاح المؤمن و عمود الدین و نور السموات و الارض» دعا، سلاح مؤمن و ستون دین و نور آسمان و زمین است. ۱۶

۱۳ - و نیز فرموده اند: «الدعاء مفاتيح النجاح و مقاليد الفلاح و خير الدعاء ما صدر عن صدر نقي و قلب تقى و فى المناجاة سبب النجاة و بالاخلاص يكون الخلاص فاذا اشتد الفزع افزع فالى الله المفزع». دعا کلیدهای نجات و گنجینه های رستگاری است و بهترین دعا آن است که از سینه پاک و دلی پرهیزکار برآید و وسیله نجات، در مناجات است و خلاصی به اخلاص آید، و چون فزع و بی تابی سخت شود مفزع و پناهگاه خدا است. ۱۷

۱۴ - و نیز فرموده اند: «اذا رقت احدکم فليدع فان القلب لا يرق حتى يخلص» هرگاه دل یکی از شما رقت کرد (و نرم شد) در آن حال دعا کند، زیرا تا دل پاک نشود، رقت نکند. ۱۸

۱۵ - و نیز فرموده اند: «اذا احب الله عبداً ألهمه رشده و وفقه لطاعته» ۱۹ هرگاه خدا بنده اش را دوست بدارد، در دل او راه راست و راه رشد را بیندازد و او را برای انجام اطاعت خودش توفیق دهد.

۱۶ - شخصی نزد امیر مؤمنان علی علیه السلام از عدم استجابت دعایش شکایت کرد و گفت با اینکه خداوند فرموده دعا کنید من اجابت می کنم؛ چرا ما دعا می کنیم و به اجابت نمی رسد؟ امام در پاسخ فرمود: «ان قلوبکم خان بثمان خصال: اولها انکم عرفت الله فلم ... والثامنة: انکم جعلتم عيوب الناس نصب أعینکم ... فاتقوا الله و أصلحوا أعمالکم و أخلصوا سرائرکم و أمروا بالمعروف و انهوا عن المنکر فيستجيب لکم دعاؤکم.» ۲۰

قلب و فکر شما در هشت چیز خیانت کرده (لذا دعایتان مستجاب نمی شود):

- شما خدا را شناخته اید اما حق او را ادا نکرده اید، به همین دلیل شناخت شما سودی به حالتان نداشته!

- شما به فرستاده او ایمان آورده اید سپس با سنت هایش به مخالفت برخاسته اید، ثمره ایمان شما کجاست؟

- کتاب او را خوانده اید ولی به آن عمل نکرده اید، گفتید شنیدیم و اطاعت کردیم سپس به مخالفت برخاستید!

- می گوئید از مجازات و کیفر خدا می ترسید، اما همواره کارهایی می کنید که شما را به آن نزدیک می سازد ...

- می گوئید به پاداش الهی علاقه دارید اما همواره کاری انجام می دهید که شما را از آن دور می سازد...

- نعمت خدا را می خورید و حق شکر او را ادا نمی کنید.

- به شما دستور داده شده دشمن شیطان باشید (و شما طرح دوستی با او می ریزید) ادعای دشمنی با شیطان دارید اما در عمل با او مخالفت نمی کنید.

- شما عیوب مردم را نصب العین خود ساخته و عیوب خود را پشت سر افکنده‌اید ... با این حال چگونه انتظار دارید دعایتان به اجابت برسد؟ در حالی که خودتان درهای آن را بسته‌اید؟ تقوا پیشه کنید، اعمال خویش را اصلاح نمایید، امر به معروف و نهی از منکر کنید تا دعای شما به اجابت برسد.» ۲۱

خداوند به حق قرآن و به حق اولیای مقرب درگاه خود، فهم و درک عمیق قرآنی و دل‌های لبریز از معارف قرآنی و عمل صالح و نیکوی قرآنی به همه ما ارزانی دارد.

- ۱ - نهج البلاغه دشتی، خطبه ۴۱۹ / ۱۸۹
- ۲ - همان، خطبه ۲۹۵ / ۱۵۸
- ۳ - همان، خطبه ۲۸۱ / ۱۵۲
- ۴ - اسدی گرمارودی، کلاس تفسیر قرآن، تاریخ ۱۳۸۱/۱۰/۵
- ۵ - امام خمینی / روح الله، پرواز در ملکوت، ۲ / ۲۹۱
- ۶ - آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ۱ / ۱۹۸
- ۷ - همان ۴۱۴ / ۲.
- ۸ - همان، ۲۸۶
- ۹ - امام خمینی، روح الله، پرواز در ملکوت، ۲ / ۲۹۱
- ۱۰ - همان
- ۱۱ - آمدی، غررالحکم و دررالکلم، ۲ / ۴۵۱
- ۱۲ - همان، ۳۴۱ / ۶
- ۱۳ - همان، ۱۵۲ / ۲
- ۱۴ - نهج البلاغه، ترجمه محمد دشتی، نامه ۳۱.
- ۱۵ - امام خمینی، روح الله، پرواز در ملکوت، ۲ / ۲۹۱
- ۱۶ - کلینی رازی، اصول کافی، ۴ / ۲۱۳
- ۱۷ - همان / ۲۱۳ - ۲۱۴
- ۱۸ - همان / ۲۲۷
- ۱۹ - آمدی، غررالحکم و دررالکلم ۱۹۵ / ۳
- ۲۰ - عباس، قمی، سفینه البحار، ۴۴۸ - ۴۴۹ / ۱، به نقل از تفسیر نمونه، ۶۴۴ - ۶۴۵ / ۱
- ۲۱ - مکارم شیرازی، ناصر، تفسیر نمونه، ۶۴۵ - ۶۴۶ / ۱.

